

Güçlü Temsilcilik Teorilerinin Şeffaflık ve Görünüş/ Gerçeklik Ayrımı Argümanları ile Ağrı Deneyimi Yönünden İncelenmesi

Examination of Strong Representation Theories in Terms of Pain Experience with Arguments for Transparency and Appearance/Reality Distinction

EMRE AYDIN

Bandırma Onyedİ Eylöl University

Received: 26.05.2023 | Accepted: 13.12.2023

Abstract: In the philosophy of mind, according to strong representationalist theories, the phenomenal aspect of conscious states is believed to be fully explainable by reducing it to representational content. Examples of perceptual experiences like pain, where the object is not entirely determinate, are often used to develop arguments against strong representationalist theories. According to strong representationalist theories, the phenomenal features of consciousness can be reduced to representational content, and representational content can be linked to external physical processes through tracking theories, aligning with physicalist theories. In this article, challenges posed by the transparency argument of bodily senses in the context of the pain experience will be addressed, particularly in the framework of strong representationalist theories. It will be argued that the proposed Reality/Appearance distinction argument, which is put forward to highlight the distinctiveness of the pain experience, is based on an implicit presupposition of the object/perception/action distinction. In the final part of the article, it will be contended that the Reality/Appearance distinction argument cannot be grounded, especially in the context of the empirical data from cognitive sciences.

Keywords: Pain experience, strong representation, transparency argument.

Giriş

Modern zihin felsefesi çalışmalarında sıklıkla yer alan konuların başında bilincin yönelimsellik ve fenomenal yönü ile ilgili tartışmalar gelmektedir. Bilincin yönelimsellik yönü ifadesi ile bilinç deneyimlerinin bir şey hakkında olması ve ona yönelmiş olması olarak anlaşılabilir. Temsilcilik (representational) teorileri bu başlık altında ele alınmaktadır (Byrne, 2001). Bilincin fenomenal yönü ifadesi ise bilincin kendine özgü, öznel niteliksel bir deneyim halinde olma durumudur. Bilinç deneyiminin "... gibi olmaklık" durumu ile örneğin kırmızı renk deneyimleme, gülü koklama, baklavayı tatma deneyiminde olmak şeklinde ifade edilebilecek durumlar ile deneyimin fenomenal niteliklerinin tanımlanması amaçlanır (Nagel, 1974). En genel halinde Temsilci teoriler ile zihinsel durumların fiziksel süreçlere indirgenerek açıklanabileceği savunulmaya çalışılır. Güçlü temsilci teoriler fenomenal durumların temsil içeriklerine tam olarak indirgenerek açıklanabileceğini savunurken, temsilci teorilerin daha yumuşak formları fenomenal durumların temsil içeriklerine bağlı olsa bile ona tam olarak indirgenemeyeceğini savunmaya çalışmaktadır (Chalmers, 2004).

Bu makalede ilk olarak yönelimselci/ temsilci teoriler ile ilgili temel noktalar ve bazı içsel ayrımları ortaya konulacaktır. Makalenin ikinci kısmında, ağrı deneyiminin şeffaflık argümanı özelinde güçlü temsilci /algısal teorilere çıkardığı güçlükler ele alınacaktır. Son kısımda güçlü ağrı deneyiminin algısal bir süreç olmadığı, içe bakış ile kavranan bir deneyim olduğu savunulacak, gerçeklik/görünüş ayrımı argümanı ve kavramsallaştırma yeri problemi- odak problemi temelinde açıklanmaya çalışılacak ve buna karşı çıkan görüşler nörobilimsel veriler ışığında incelenecektir.

Bilincin Yönelimsel ve Temsilci Teorileri

Zihin felsefesindeki temel tartışmaların zihinsel olanı zihinsel olmayanlardan ayıran niteliklerin neler olduğu konusunda olduğu görülmektedir. Yönelimselliğin, zihinsel olanın en önemli ayırt edici özelliklerinden biri olduğu yaygın şekilde kabul edilmektedir. Bilincin yönelimsellik yönü ifadesi, bilinç deneyimlerinin bir şey hakkında olması ve ona yönelmesi olarak anlaşılabilir. Zihinsel durumlar bir şeye yönelmiştir ve yönelmiş oldukları şey hakkındadır. Zihinsel durumlar yönelerek hakkında olduğu

şeyleri temsil ederler. Literatürde bu sebeple yönelimsellik teriminin temsilcilik kuramları ile birlikte kullanıldığı görülmektedir. Zihinsel süreçlerin yönelerek, temsil ettiği şeyler *temsil içeriği* olarak ifade edilir. Örneğin kırmızı yuvarlak bir top deneyimlediğimiz örneği ele alırsak zihinsel deneyim temsil içeriği olan kırmızı yuvarlak topa yönelmiş durumdadır ve onu temsil etmektedir. Eğer halüsinasyon ya da ilüzyon görülüyor ve gerçekten kırmızı yuvarlak bir top mevcut ise deneyimin *doğruluk koşulları* sağlanmış olmaktadır.

Yönelimsel/temsilci teorilerin iki ana kavramı olduğu anlaşılabılır, *temsil içeriği ve doğruluk koşulları*. Bu kavramlar ile birlikte literatürde sıklıkla birlikte kullanılan diğer kavram ise, *önermesel tutumlar* (propositional attitudes) kavramıdır. Bazı filozoflar, bilincin fenomenal / yönelimsel yönü olarak ayrılmasına benzer şekilde zihinsel durumların önermesel içeriğe sahip olanlar ve olmayanlar şeklinde iki ana başlık altında incelenebileceğini savunmaktadırlar. Yönelimsellik ve önermesel tutumların birlikte ele alınmasını savunanlar, yönelimselliğin ancak zihinsel durumların bir tutum ile (inanma, umut etme, arzulama vb...) bir şey hakkında olması ile gerçekleşebileceğini savunmaktadırlar (Byrne, 2001; Searle, 1983, s.15-16). Önermesel tutumlar terimi ile temsil içeriklerine karşı yöneltilen düşünce, arzu, istek gibi zihinsel süreçler ile oluşturulan zihinsel durumlar kast edilmektedir. Önermesel tutumlar terimi, öznenin temsil içeriğine karşı yönelttiği kabaca "x inanıyor ki y" (istiyor ki, umut ediyor ki...) şeklinde gösterilebilecek zihinsel durumları tanımlamak için kullanılmaktadır. Önermesel tutumlar dışında olduğu kabul edilen ağrı, kaşınma, duygu, algısal deneyim gibi zihinsel durumların yönelimsel bir içeriği olmadığı ve deneyime ait niteliksel bazı özelliklere (qualitative properties) sahip olduğu öne sürülmektedir. Literatürde üzerinde anlaşılan kesin bir tanımlama olmasa da *yönelimsel içeriği olmayan, öznel, içsel, niteliksel fenomenal karakteri olan zihinsel durumları tanımlamak için kualia* kavramı kullanılmaktadır (Mendelovici, 2018, s.38). Yukarıda anlatılanlar ışığında zihinsel durumlar iki ana başlık altında incelenebilir, yönelimsel içeriğe sahip olan önermesel tutumlar ve yönelimsel içeriğe sahip olmayan içsel, öznel nitelikleri olan kalitatif zihinsel durumlar. Zihin felsefesindeki temel tartışmaların kualia kavramının fiziksel nesnel süreçler ile birlikte açıklanıp açıklanamayacağı konusu üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Sonuç olarak görsel bilinç deneyimi örneği sadece temsil içeriğinin algılanması ile oluşamaz, temsil içeriğine karşı yöneltilen bir tutumun da olması gerekmektedir. Buna göre bilinç deneyimlerinin oluşmasının 3 şartı vardır: deneyimleyen özne, temsil içeriği ve temsil içeriğine karşı gösterilen tutum. Yuvarlak kırmızı top deneyimini tekrar ele alalım. Algıdaki kırmızılık ve yuvarlaklık özellikleri temsil içeriğini belirler. Eğer halüsinasyon görülüyorsa deneyimin doğruluk koşulları sağlanmış olmaktadır. Bunun yanında temsil içeriğine karşı zihinsel bir tutum mevcuttur. Normal bir algılama durumunda olduğu kabul edilirse, temsil içeriğinin doğru olduğuna dair bir inanç tutumundan söz edilir.

Önermesel tutumlar kavramı, zihin felsefesi tartışmalarının pek çok alanı ile ilgilidir ve konuyu burada detaylandırmak makalenin amacını aşmaktadır. Şu ana kadar anlatılanlar kısaca ifade edilirse; yönelimselci/temsilci teorilere göre bilinç deneyimleri kırmızılık, yuvarlaklık gibi algısal/ duyulanabilir özelliklerin temsil edilmesi ile oluşur ve bu duyulanabilir algısal özellikler temsil içeriğini meydana getirir. Deneyimin fenomenal yönünü ise temsil içerikleri belirler. Temsil içeriklerinin gerçek ile uyumlu olup olmamasına göre deneyimin doğruluk koşulları belirlenir. Bazı filozoflara göre ise bilinç deneyimleri temsil içeriklerine karşı üst düzey zihinsel süreçler ile bir tutum geliştirilerek var olurlar.

Yönelimsel-Temsilci Teorilerin Sınıflaması

Literatürde, Yönelimselcilik teriminin geniş anlamda tüm temsilcilik teorilerini kapsayacak şekilde kullanıldığı görülmektedir. Sık kullanılan anlamında yönelimselcilik (intentionality) / temsilcilik (representationalism) ayrımı, temsil içeriğinin fenomenal karakteri ile olan ilişkisi bağlamında tanımlanmaktadır. Genel yönelimselcilik düşüncesine göre, algısal zihinsel durumlar kendiliğinden doğal olarak temsil durumlarıdır. Zihinsel durumlar belli bir temsil içeriğine karşı, algı örneğinde olduğu gibi bir inanç tutumu ile yönelmiştir. Güçlü yönelimselci/ temsilci teorilere göre bilinç durumlarının fenomenal karakteri temsil içeriği tarafından tam olarak belirlenir (Chalmers, 2004, 2006). Güçlü temsilci teoriler, kualia kavramı ile ifade edilen deneyimin yönelimsel içeriğe sahip olmayan içsel öznel niteliklerinin bir şeklide temsil içeriklerine indirgenerek veya onlar ile bağlantı kurularak açıklanabileceğini savunur (Byrne, 2001). Zayıf yönelimselci teorilere göre ise fenomenal karakterini açıklamak için temsil

içeriğinden daha fazlasına ihtiyaç vardır. Bilincin fenomenal karakteri temsil içeriğine tam olarak indirgenerek açıklanamaz.

Üst dereceden yönelimselci teorilere (higher order mental state) göre ise, tek-1. dereceden duysal temsil içeriklerinin kendiliğinden bilinçli olabilmesi mümkün değildir. Bilinçli olabilmeleri için deneyimleyen tek-1. Dereceden (Hatipoğlu, 2022) duysal temsiller hakkında, doğru türde üst derecede zihin durumlarına sahip olması gerekmektedir. Üst dereceden temsilci teoriler iki ana başlık altında incelenmektedir. Üst Derece Algı (Higher order perception) teorileri (Rosenthal, 1990) ve Üst Derece Düşünce / İnanç (Higher order Thought/ Higher order Belief) teorileri (Fish, 2021, s. 51). Üst Derece Algı teorilerine göre tek-1. Dereceden duysal temsiller içsel bir alıcı ile üst dereceden temsil durumları olarak algılanarak bilinçli hale getirilir. Üst Derece Düşünce / İnanç teorilerine göre ise tek-1. Derecede duysal temsiller bu içeriklere karşı yönelen üst seviye zihinsel-düşünsel bir durum olduğunda bilinçli hale geldiği kabul edilmektedir.

Üst Derece Bilinç teorileri konusunda yukarıda verilenleri sistematik olarak özetlemek gerekirse;

Ö öznesi bir F özelliğinin görsel deneyimine ancak ve ancak şu durumlarda sahip olabilir,

1. Ö öznesi, F özelliğini örnekleyen tek-1. Dereceden zihinsel durum-R içerisinde olmalıdır,
2. Zihinsel durum-R üst derece düşünce/algı durumları ile işlenmelidir (Fish, 2021, s. 51).

Özetle yönelimselcilik /temsilcilik ayrımı literatürde gevşek bir biçimde kullanılmakla birlikte çoğunlukla yönelimselcilik (intentionality) terimi, daha genel bir başlık olarak ele alınarak tüm temsilci kuramlar için kullanılsa da pratik anlamda fenomenal karakterin temsil içeriklerine tümüyle indirgenerek açıklanamayacağını savunan zayıf temsilcilik kuramları ile birlikte kullanılmaktadır. Temsilcilik (representational) terimi ise daha çok fenomenal karakterin, temsil içeriklerine indirgenerek açıklanabileceğini savunan güçlü temsilcilik kuramları ile birlikte ele alınmaktadır.

Yönelimsel/ temsilcilik ayrımı aynalama testi kavramı ile daha açık şekilde ifade edilebilir. Güçlü temsilcilik teorilerine göre fenomenal ka-

rakter temsil içeriği ile özdeş olduğu için aynalama testi iki yönlü olmak zorundadır. Fenomenal karakterdeki değişimleri temsil içeriğindeki değişimler belirler. Temsil içeriğindeki değişimler, fenomenal karakterde değişimlere sebep olur (Fish, 2021, s. 52).

Güçlü Temsilci Teorilerin Önemi

Zihin felsefesini meşgul eden en önemli sorunun fiziksel dünyada zihinsel olanın özelliklerini açıklama problemi olduğu ileri sürülebilir. Hakim bilimsel paradigmaya göre bu evrendeki her şey fiziksel süreçlere indirgenerek açıklanabilmelidir. Buna göre bilinç de fiziksel bir olgu olmak durumundadır. Ancak zihinsel olanın belirleyici niteliklerinin fiziksel olanın nitelikleri ile pek uyuşmadığı görülmektedir. Temsilci teorilerin en önemli iddiası zihinsel durumları fiziksel durumlara indirgeyerek açıklayabileceğidir. Fenomenal durumlar temsil içeriklerine indirgenebilir. Temsilci teorilerin en başta gelen bazı savunucularına göre (Dretske, 1995) (Tye, 1995) (Lycan, 1996) yönelimsel / temsil durumları, dışsal-zihin dışı olanın izlenme ilişkisi (ondan türetilen) üzerinden açıklanabilir. İzlenmecî teorilere göre bütün yönelimsellik durumları izlenme ilişkilerinden kaynaklanır. İzleme durumu ise belirli nesneler, özellikler veya durumlar gibi ortamdaki öğelere uygun şekilde karşılık gelen bilgi taşıma işlevi olarak ifade edilebilir (Tye, 2000, s. 50). Yönelimsellik bir saptama, bilgi taşıma, çevresel özellikler ile ilişki kurma durumudur. Temsilciliğin farklı savunucuları zihinsel durumların söz konusu izlenmecî ilişkilerin işlevsel-biyolojik rolleri ve amaçsalçı-evrimselci tarihçi (Milikan, 1984) açıklamaları ile fizikalist açıdan kabul edilebilir varlıklara indirgenerek açıklanabileceğini ileri sürmektedir. Kısaca güçlü temsilcilik teorilerini savunanlar ilk aşamada zihinsel özellikleri temsil içeriklerine indirger, ikinci aşamada temsil içeriklerini izlenme ilişkileri ile dışsal fiziksel süreçler ile ilişkilendirerek doğaya uyumlu hale getirme amacındadırlar.

Bunun dışında zihinsel süreçleri açıklamaya çalışan algı felsefesindeki diğer temel kuramların (Naif gerçekçilik, duyu verisi/sense data, Belirteci/adverbial) zayıflığının temsilci teorileri savunmak yönünde bir motivasyon yarattığı ileri sürülebilir. Kısaca özetlemek gerekirse, Naif gerçekçilik görüşü fenomenal karakteri belirleyen özelliklerin dış dünyaya ait nesnel özellikler olduğunu savunmaktadır. Naif gerçekçi teorilerin halüsinasyon ve ilüzyon gibi fenomenal karakteri gerçek nesne gibi olan ancak dışsal

nesnesi olmayan ya da faklı bir biçimde olan deneyimleri açıklamakta zorlandığı görülmektedir. Duyu verisi / sense data görüşü ise fenomenal niteliklerin bilinç tarafından yaratılan fiziksel olmayan sanal zihinsel nesneler tarafından belirlendiğini savunur. Dışsal nesnelerden gelen veriler duyular aracılığı ile alındıktan sonra sinir sistemi tarafından öznel zihinsel nesne uzamına dönüştürülür. Gerçekliği zihinsel nesneleri algılamak yolu ile dolaylı olarak deneyimleriz (indirek realist). Duyu verisi/ sense data teorilerinin temel zorluğunun ise, fiziksel olmadığı düşünülen zihinsel özellikleri fiziksel olmayan başka nitelikler ile açıklamaya çalışmak olduğu görülmektedir. Fenomenal deneyimi belirleyen nesnelerin (fiziksel olan veya olmayan) olduğunu reddeden zarfçı -belirtekçi /adverbial teorilere göre fenomenal karakteri belirleyen duysal nitelikler bir şeyin özelliği değildir. Algılamamanın kendisi duysal nitelikleri ve fenomenal karakteri belirler. Böylece algılama sürecindeki özne nesne karşıtlığı aşılmış olmaktadır. Fenomenal karakteri belirleyen fiziksel ya da zihinsel nesne değildir. Algı ediminin kendisidir. Örneğin karşımızda duran mavi ve yuvarlak bir nesneyi mavice ve yuvarlakça algılarız, algıladığımız nesne değil algı edimindeki değişimlerdir. Ancak bu teorinin kusurlardan azade olmadığı görülür (Çoklu nitelikler problemi).

Temsilci teorileri savunanlar kendi görüşlerinin yukarıda kısaca bahsedilen alternatif teorilerden daha tutarlı olduğunu savunmaktadır. Buna göre fenomenal nitelikler, yönelimsel / temsil içerikleri tarafından belirlenir ve çeşitli şekillerde fiziksel süreçlere indirgenerek açıklanabilen özelliklerdir.

Makalenin bu bölümünde güçlü temsilci teorileri savunan güçlü argümanlardan biri olarak kabul edilen deneyimin şeffaflık argümanı tanıtılmaya çalışılacaktır. Daha sonra ise ağır deneyimi örneğinin güçlü temsilci teorilerin savunduğu şekildeki şeffaflık argümanına karşı öne sürdüğü çeşitli argümanlar incelenecektir.

Güçlü Temsilci Teoriler ve Deneyimin Şeffaflığı Argümanı

Yukarıda anlatılanlar ışığında, güçlü temsilci teorilerin, deneyimin fenomenal karakterini dışsalci teoriler ile açıklama iddiasında olduğu ileri sürülebilir (fenomenal eksternalizm). Buna göre fenomenal deneyimin istisnasız tüm karakterinin bu deneyim tarafından temsil edilen içerik tarafından belirlendiği ve bu içeriğin her zaman deneyimleyenin çevresine

ait zihin dışı nesne ve süreçler tarafından oluşturulduğu kabul edilebilir (Aydede, 2019a). Buna göre güçlü temsilcilik teorilerinin iki temel iddiası vardır;

1. Tüm fenomenal içerikler temsil içerikleri tarafından belirlenir
2. Fenomenal içerikler zihin dışı nesne/özelliklerin temsil edilmesi ile oluşur.

Deneyimin şeffaflığı argümanı temel olarak deneyimde içsel gözlem yoluyla neyi fark edip neyi fark edilemeyeceği sorgulanması yöntemine dayanmaktadır. Bu argümana göre dikkatimizi deneyimimizde yoğunlaştırdığımız takdirde fark ettiğimiz şey deneyimin kendine ait zihinsel içsel nitelikleri değildir. Fark ettiğimiz şey nesneye yüklemiş olduğumuz zihin dışı özelliklerdir. İçe bakış yöntemi ile hiçbir şekilde deneyime özgü içsel duyuşsal veya duyuşsala benzer niteliksel özellikler gösteren deneyim süreçleri algılanamaz. Buna göre güçlü temsilcilik görüşü fenomenal dışsalcılık görüşü ile ve bu da şeffaflık argümanı ile uyumlu olmak zorundadır. Şeffaflık argümanına karşı olan görüşlerin güçlü temsilcilik teorilerini de zayıflatabileceği ileri sürülebilir (Stoljar, 2004) (Tye, 2000, s. 45).

Yukarıda anlatılanlara göre çıkarılacak başka bir sonuç, fenomenal deneyimin dışsal nesnelerin gerçekleşme durumlarına göre doğruluk koşulları olması gerektiğidir. Daha önceki kırmızı yuvarlak top örneğini tekrar düşünersek, fenomenal deneyimin zihin dışı top nesnesine ait olan yuvarlaklık ve kırmızılık özellikleri tarafından belirlenir. Eğer fenomenal olarak yuvarlak kırmızı bir top deneyimlenmesine rağmen gerçekte böyle bir nesne yok ise (halüsinasyon) bu durumun deneyimim doğruluk koşullarını sağlamadığı ve hayal gördüğüm anlamına geldiği söylenebilir. Buna göre deneyimim için *gerçeklik/görünüş (apparent/reality distinction)* ayrımının yapılabilmesi gerekmektedir (Aydede, 2019b). Genel anlamda algılamanın kişinin kendi zihinsel durumları dışındaki nesnelere epistemik erişimi olarak tanımlanması; İçe bakışın (introspection) ise kişinin kendi zihinsel durumlarına ilk elden erişimi olarak tanımlanması olarak kabul edilir (Aydede, 2019a) ise şeffaflık argümanı ile, algılama ve içe bakış tanımlarının arasındaki ayrımın silikleştiği iddia edilebilir. Makalenin ilerleyen kısımlarında ağrı, duygu gibi yönelimsel nesnesi belirsiz olan deneyimlerin şeffaflık argümanını hedef alarak güçlü temsilci teorilere karşı olan itirazları gözden geçirilecektir.

Ağrı Deneyimi ve Güçlü Temsilci Teoriler

Klinik fizyolojinin temel başvuru kitaplarından biri olan Guyton Hall'de ağrı duyusu görme, işitme, tatma ve denge gibi klasik duyulardan sonra somatik duyular altında sınıflandırılmaktadır. Somatik duyular başlığı altında ise kaba dokunma, ısı duyumu ile birlikte sınıflandırılan ağrı duyusu doku hasarını algılamamızı sağlayan somatik duyuların bir alt başlığı olarak kabul edilmektedir. Felsefe açısından bakıldığında ise yine durumun pek farklı olmadığı görülmektedir. Armstrong, somatik duyuları geçişli olanlar (transative) ve geçişli olmayanlar (intransative) olarak ikiye ayırmış ve ağrıyı ikinci gruba yerleştirmiştir (Aydede, 2005). Duyusal nitelikleri basınç ve baskı gibi dışsal bir nesneden kaynaklandığını belirttiği somatik duyuları transative (geçişli) duyular olarak olarak tanımlamıştır. Buna göre bir nesnenin rengini gördüğümüzde veya bir sesi duyduğumuzda olan duruma benzer şekilde elimde tuttuğum yeni pişmiş ekmeğin sıcaklığını hissettiğimde veya doktorun sırtımı dinlerken kullandığı stetoskopun baskısını hissederken dışsal nesnel bir durumu algısal sistemime geçirmiş olurum. Ağrı başta olmak üzere mutluluk, öfke, üzüntü gibi duyusal duygusal durumlar nesnesi tam belli olmaması sebebi ile geçişli olmayan somatik duyular olarak kabul edilmesi önerilmiştir. Tarihsel olarak 20. yüzyılın ilk yarısında bu duyuların, öznel (sübjektif), yanılmaz (infallible), yanıltilamaz (incourragable), özelliklerinin olması sebebi ile algı felsefesi alanında indirekt realist (sense data / duyu verisi) görüşlerini desteklemek için kullanılma potansiyeline karşı, ağrı duyumunu doku hasarı gibi nesnel süreçler ile ilişkilendirerek açıklamaya çalışan temsilci/algısal görüşlerin tekrardan ön plana geçmeye başladığı görülmektedir (Aydede, 2005). Ağrı deneyiminin iki farklı disiplinde de benzer biçimde somatik duyumun bir alt başlığı olarak sınıflama girişiminin fizikselci paradigmanın bir sonucu olduğu söylenebilir.

Güçlü temsilci teoriler açısından ele alındığı takdirde, ağrı deneyiminin başka diğer algı durumları gibi çevremdeki zihin dışı olguları temsil etmesi, vücut parçalarına yüklenen niteliklerin zihin dışı, fiziksel nitelikler olması gerekmektedir. Diğer deneyimlerde olduğu gibi ağrı deneyiminde de görünüş/ gerçeklik ayrımı yapabiliyor olunması gerekmekte, ağrı deneyimi olmasına rağmen deneyime neden olan zihin dışı süreçlerin olmaması durumunda deneyimin yanlış olması (misattribute) gerekmektedir. Biraz-

dan ele alınacak veriler ışığında ağrı deneyimi için gerçeklik/görünüş ayrımı ilkesinin uygulanamayacağı gösterilmeye çalışılacaktır. Aşağıda sentaktik gramer açısından benzer iki farklı deneyimi ifade eden cümle verilmiştir:

1. Elimin arkasında bir siyahlık görüyorum
2. Elimin arkasında sızlayıcı bir ağrı hissediyorum.

Temsilci teorileri savunanlara göre ilk cümleyi dışsal görsel siyahlık özelliği olan bir içeriğin temsil edilmesi olarak ele alabiliriz. Buna göre ilk cümleyi aşağıdaki şekilde tekrar yazmak mümkündür:

- 1a. Elimin arkasında bir siyahlık var.

İlk cümleyi incelersek deneyim sahibi kişinin elinin arkasında bir siyahlık olduğu görsel deneyimini yaşadığını ancak gözlerinde kırma kusuru olan kişinin odaklanma sorunu sebebi ile elinin arkasında siyahlık varmış gibi görsel deneyime sahip olduğunu kabul edelim. Deneyimi yaşayan kişinin kısa süreli bir halüsinasyon deneyimlediğini kabul edebiliriz. İlk cümleye görünüş gerçeklik ayrımı kriteri uygulanabilmektedir (Aydede, 2017).

İkinci cümle nasıl değerlendirilmelidir? Güçlü temsilci teorileri savunanlara göre ağrı deneyimi dışsal nesnel fiziksel süreçlerin (doku hasarı) temsil edilmesi ile meydana gelmektedir. Buna göre ikinci cümleyi aşağıdaki şekilde tekrar yazabiliriz:

- 2a. Elimin arkasında sızlayıcı ağrıya sebep olan doku hasarı var.

Gerçeklik / görünüş ayrımı ilkesi bu cümleye uygulanabilir mi? Elinin arkasında sızlayıcı bir ağrı deneyimleyen kişinin eline bakılırsa herhangi bir doku hasarı durumu olmadığı görülecektir. Güçlü temsilci teorilere göre ağrı deneyimine neden olan dışsal nesnel bir neden olmadığına göre ağrı deneyimi hiçbir şeyi temsil etmez, deneyimin nesnesi olmadığı için deneyim bir yanlış temsil- halüsinasyon durumuna benzer bir durum olarak ele alınmalıdır. Ancak böyle bir değerlendirmenin mantıklı olamayacağı görülmektedir. Elimin arkasında deneyimlediğim görsel siyahlık deneyimden farklı olarak elimin arkasında sızlayıcı ağrı deneyimini, deneyimin nesnel bir sebebi olmasa bile halüsinasyon olarak algılamam mümkün gözükmemektedir. Benzer şekilde nesnel sebebini ortaya koyamadığım siyatik ve kardiak iskemiye bağlı olarak omuzda hissedilen yansıyan ağrılar-

rın halüsinasyon olarak görülmesi mümkün görülmemektedir (Aydede, 2019a). Ağrı deneyimi örneğinde dışsal nesnel bir süreç yerine içsel bir süreci deneyimlendiği iddia edilebilir. Ağrı algısının nesnesi deneyimin kendisi gibi gözükmemektedir (Aydede, 2009; 2017). Bu durumu açıklamak için bilişsel süreçlerde nasıl kavramlaştırıldığına yakından bakılmasının faydalı olacağını düşünmekteyiz.

Geniş anlamında algılamamanın, kişinin kendi zihinsel durumları dışındaki nesne veya süreçlere epistemik anlamda erişimi olduğu tanımlanması yapılmıştır. Duyusal sistemlerin temel görevi bilişsel sistemlere çevre hakkına bilgi sağlayarak bu yapılar aracılığı ile dolaylı yoldan normal davranışsal süreçleri düzenlemek olduğu kabul edilebilir. Çevreden alınan fiziksel veriler duyu organları tarafından nöronal elektriksel süreçlere dönüştürülerek ileri işlemler için bilişsel yapıların hizmetine sunulmaktadır. Hangi aşamada bilinç fenomeninin ortaya çıktığı ile ilgili yoğun tartışmaların olduğu kabul edilmekle beraber duyu verilerinin belli bir işlemsel aşamadan geçtikten ve merkezi bilişsel yapıların denetiminden sonra bilinçli hale geldiğinin genel olarak kabul gördüğü söylenebilir (Aydede & Guzeldere, 2005). Duyusal olarak temsil edilen uzamsal – zaman- sal tikel bilginin bilinçli hale gelebilmesi için evrimsel süreçler ile genetik olarak belirlenmiş ve sonrasında doğumdan sonraki deneyimsel süreçler ile kesinleştirilmiş nöronal yapı- bilişsel sistemler aracılığı ile bellek- sel süreçler ile edinilmiş belli kavramsal çerçeveye yerleştirilerek işlenmesi gerekmektedir. Duyusal verilerin kavramsal çerçeveye yerleştirilmesine - *duyu- sal kavramsallaştırma*- soyutlama işlemi denilir. Alınan duyu verileri belli kavramsal çerçevede yerleştirilebilmek ve erken aşamalarda (bilin- çaltı süreçlerde) ham ve daha fazla miktarda bilgi içeren veri setlerini uygun çerçevede değerlendirebilmek için özsel bilginin *süzülmesi* - *çıkartılması* işlemi uygulanır (Dretske, 1981, s.135) (Aydede & Guzeldere, 2005). Örneğin bir beyaz bir kağıtta 4 cm uzunluğu olan kırmızı kalem ile çizilmiş bir kare şekline baktığımız örneği ele alırsak, görsel algısal siste- minin beyaz kağıt zeminini, 4 cm’lik eşit kenarları olan kare şeklini bütün bu ayrıntıları ile kavramasını Dretske, (Dretske, 1981, s. 135) analog olarak işleme kavramı (süreklilik gösteren veri setleri) ile ifade eder. Ancak gereksiz verilerin çıkartılması (zemin kağıdı ve rengi, karenin renkli ke- narları ve kenar uzunluklarının bilgisi) elde edilen özsel bilgi (karenin 4

köşeli, 4 eşit kenarlı olma bilgisi) kare kavramı altına yerleştirilmesi işlemini Dretske dijitalizasyon kavramı (verilerin belirli aralık ve oranlarda temsil edilmesi, örneğin araç göstergesinde yakıt miktarının 4 kademede görsel olarak ifade edilmesi) ile ifade eder. Bilginin ileri bilişsel sistemlerin kullanımına sunulması ve bunlar aracılığı ile davranışsal ve motor tepkilerde bulunulabilmesi için ham bilginin işlenerek Analog verilerin Dijital dönüşümünün yapılarak merkezi bilişsel yapıların kabul edebileceği kavramsal yapıya uygun hale getirilmiş olması gerekmektedir. Dışsal uyaran ile mesafesinin en az olduğu yer olan duyuşsal verilerin *"duyuşsal kavramlaştırma"* mekanizmaları altında dijitalizasyon işlemi ile soyutlama işlemine tabi olduğu görülmektedir (Aydede & Guzeldere, 2005). Kırmızı yuvarlak top örneğine tekrar dönersek, duyuşsal istemlerimiz ile algıladığımız kırmızılık ve yuvarlaklık deneyimi eğer bunları altına yerleştirebileceğim tümel kavramlara sahip değilsem sadece kavramsal olmayan saf kırmızılık ve yuvarlaklık deneyimi olarak algıları. Eğer kırmızı ile ilgili kavramsal tümel bir bilğim var ise, hatta kırmızı ile ilgili özel bir tonu da ayırt edebilecek bilğim varsa deneyimi özel kırmızılık tonu kavramı altında soyutlayabilirim. Yuvarlaklık şekli ile ilgili bilğim var ve diğer şekillere göre bu şekli (kare ya da üçgen değil) ayırt edebiliyorsam bunu yuvarlaklık tûmeli altında soyutlayabilirim. Bu paragrafta anlatılanları daha da somutlaştırmak için bilişsel bilimlerden elde edilen sonuçları biraz değiştirerek verebileceğimiz örnekleri değerlendirmek faydalı olabilir. Retinada renkli görmeden sorumlu 3 koni yerine 2 koninin olduğunu ve siyah ve beyaz algısı dışında başka bir deneyim edinme şansımız olmadığını varsayalım. Bu durumda nesneleri siyah beyaz tonları altında algılayacak ve yine bunların altına düştüğü tümel yapılara göre soyutlayarak sahip olduğumuz bir renk tûmelinin kavramsallaştırılabileceği varsayılabilir. Böyle hipotetik bir durumda grinin çok çeşitli tonlarını ayırt edebileceğimi ve ayrı her gri tonu ($GRI_{16}, \dots, Gri_n$) için farklı bir kavrama sahip olabileceğimi düşünebilirim. Uzamsal algımızda iki boyutlu düzlemler dışında oluşmadığı senaryoyu düşünürsek küreyi çember şekli olarak ve ona uygun olan tûmelin altında kavramlaştırılarak soyutlanabileceğini düşünmek makul görünmektedir (Kulvicki, 2005). Bu şekilde evrimsel süreçler sonucunda gelişen bilişsel kapasitemiz sayesinde dışarıdan gelen sınırsız bilgi yığını duyuşsal sistemdeki reseptörler ile alınır, doğuştan gelen duyuşsal kavramların altın-

da soyutlanır. Duyum ve algı arasındaki fark “görme ve, - olarak görme “ ayrımı ile anlaşılabilir (Dretske, 1995, s. 65). Örneğin normal bir görme deneyimi altında daha önce hiç görmediğim ve ne olduğunu bilmediğim bir şeyin görsel algısına sahip olabilirim ancak bu görseli bildiğim bilgi ile eşleştirerek görmem bir kavramsallaştırarak görmem demektir. Duyum ile algılama arasındaki fark bir nesneyi görmek ile nesneyi bir şey olarak görmek olarak ifade edilebilir. (A, x'i görür, A, x'i F olarak görür.)

Bu aşamaya kadar olan kırmızı yuvarlak top örneği tekrar değerlendirilirse:

Duyum ve algı arasındaki farkı ayırt edebilmek için;

DUYUM: Bu kırmızı ve yuvarlak (p -content) algısal içerik (A, x'i (kırmızı ve yuvarlak) görür)

ALGI: Kırmızı ve yuvarlaklığı görüyorum. Algısal yargı (A, x', F (top) olarak görür) (I-Content), İntrospektif içerik

Algılama sürecinde kırmızılık ve yuvarlaklık olan içeriği (p- content) temsil ederim. İçerik bakış yönetimi ile de algılama ile elde ettiğim ve bir yargıda bulunduğum deneyime dikkatimi yöneltirim. Algılamayı kişinin çevresindeki zihin dışı süreçlere erişimi olarak tanımladığımızı hatırlarsak, algılama işlemindeki doğruluk koşullarını sağlayan temsil içerikleri dışsal nesnelerdir. Algı deneyimim dışsal nesnenin gerçek olup olmamasına göre doğru ya da yanlış olabilir ve gerçeklik/ görünüş ayrımı ilkesi bu duruma uygulanabilir. (kırmızı yuvarlak top vardır ya da yoktur). İçerik bakış yöntemi ile dikkatimi odakladığım içerik ise dışsal nesne değil, deneyimin kendisidir. Deneyim ise öznel (sübjektif), yanılmaz (*infallible*), yanıltilamazdır. (*incorrugable*). Algılama işlemindeki doğruluk koşulları içerik bakış yöntemine uygulanamaz (Aydede, 2019a).

Ağrı örneğini incelersek, ağrı deneyimi doku hasarı sebebi ile hücreler veya hücreler arası alanda meydana gelen yapısal ve kimyasal değişiklikler sonucu, ağrı duyumunu taşımaktan sorumlu sinir uçlarının uyarılması ile başlar. Pek çoğu korteks altı ve bilinçaltı süreçlerde işlendikten vücudun belli bir bölgesine lokalize belli bir yoğunluk ve karakterde (saplanıcı, batıcı, vb...) olacak şekilde deneyimlenir. Deneyimi kavramsallaştırma yeri uyarının başladığı yer olan doku hasarı seviyesi değildir. Daha üst seviyede vücudun belli bir bölgesinde, belli bir nitelikte öznel, yanılmaz,

yanıltılamaz şekilde algılanan deneyim, ağrı tümeli altında kavramsallaştırılarak soyutlanır. Evrimsel-tarihsel ve işlevsel süreçler sebebi ile ağrı deneyimi örneğinde sinir sistemi yapılarının doku hasarı seviyesinde kavramsallaştıracak yapıları geliştiremediği ileri sürülebilir (Aydede, 2002; 2019a). Ağrı deneyimi vücudun belli bir noktasında fizyolojik işlevlerin yolunda gitmediği bilgisini verilmesi ve o bölgenin genel olarak korunması ve buna uygun davranışsal ve duygusal yanıtların kontrol edilmesi amacı için evrimleşmiş olduğu kabul edilebilir. Ağrı deneyiminde kavramsallaştırma işlemi genel bir vücut bölgesinde (ince dokunma kadar özelleşmiş değil) ve belli bir karakterde (saplanıcı, yanıcı, batıcı) olan hoş olmayan deneyim olarak yaşanmaktadır.

Gerçeklik/görünüş ayrımı ile ilişkili olan bir diğer argüman *kavramlaştırma uygulama yeri problemi -odak problemi (locus of concept application problemi, problem of focus)* argümanıdır. Buna göre yuvarlak ve kırmızı top örneğini tekrar ele alırsak, tikel kırmızılık ve yuvarlaklık özelliklerine uygulanan duysal kavramların uygulama yeri zihin dışı top nesnesidir. Görsel deneyimin içeriği olan tikel kırmızılık ve yuvarlaklık özellikleri zihin dışı top nesnesinde tümel kırmızı ve yuvarlak kavramı altında duysal kavramlaştırma işlemine tabi tutulur. Ağrı deneyiminde duysal kavramlaştırma nereye uygulanır? Ağrı deneyiminde vücudun bir bölgesinde ağrının tipine göre batıcı, sızlayıcı saplanıcı gibi bazı duysal deneyimlere ağrı kavramını uygularız. Ağrı deneyiminde kavramsallaştırmanın uygulama yerinin zihin dışı nesne olmadığı açıktır. Kavramsallaştırmanın uygulama yeri zihin dışı nesne değil, deneyimin kendisi gibi gözükmetedir (Aydede, 2019b).

Gerçeklik/Görünüş Ayrımı Argümanının Empirik Veriler ile Değerlendirilmesi

Gerçeklik/görünüş ayrımı argümanı ve bununla bağlantılı *odak yeri problemi* argümanları, iddialarını görsel algı örneğinde olduğu gibi dışsal nesnesi belirli olan deneyimler ile ağrı, orgazm gibi nesnesi tam olarak belli olmayan deneyim örneklerinin karşıtlığını kullanarak temellendirmeye çalışmaktadır. Kırmızı bir top halüsinasyonu deneyimliyorsam, bu deneyim için gerçekliğin ve görünüşün ayrı olabileceğinden bahsedebilir. Ancak vücudunda ağrı hisseden birine deneyiminin gerçek olmadığını söylemek mantıklı görünmemektedir. Makalenin bu kısmında *gerçeklik/görünüş ayrımı ve odak yeri problemi* argümanlarının, *nesne / algı edimi ayrımı* ilkesi-

nin örtük ön kabulüne dayandığı ileri sürülecek ve bilişsel bilimlerin empirik verileri ile ağır deneyimi özelinde gerçeklik/görünüş ayrımı argümanının temellendirilemeyeceği savunulacaktır.

Nesne / algı edimi ayrımı ilkesine göre algısal süreçler, öznenin dışsal bir nesneyi algı deneyimi ile deneyimlemesi yolu ile oluşmaktadır. Bu ilkenin kabulü halinde savunulan felsefi pozisyona göre nesneyi ya da algı edimini önceleyen teorilerlerden birinin kabul edilmesi gerekli görünmektedir. Algısal deneyimin gerçek dışsal nesnelerin olduğu gibi algılanması ile oluştuğunu savunan *direk realist teoriler* fenomenal olarak aynı olan ancak nesneleri farklı olan (gerçek ve halüsinasyon) algı deneyimlerini açıklamakta zorlanmaktadır. Halüsinasyon ve illüzyon argümanlarına karşı geliştirilen sensedata teorileri algısal deneyimin nesnesinin maddi olmayan zihinsel içerikler olduğunu savunur. Sensedata teorilerine göre dışsal gerçekliği maddi olmayan zihinsel nesneler vasıtası ile dolaylı olarak deneyimleriz (indirekt realist teoriler). Ontolojik statüsü belirsiz maddi olmayan zihinsel nesnelerin kabulüne dayanan indirekt realist teoriler ile halüsinasyon ve illüzyon argümanlarına karşı zorlanan direkt realist teorilere karşı, algı edimini önceleyen teoriler bilinç deneyiminin, sürekli bir biçimde akış halinde bulunan zihinsel süreçlerin algısal süreçler ile niteliksel olarak değiştirilmesi yolu oluştuğunu savunur. Temelde bu iddiayı savunan Adverbial – belirteççi teorilere göre karşımdaki kırmızı top, algısal yollar ile deneyimin niteliğini kırmızıca ve yuvarlakça olacak şekilde değiştirir. Buna göre ağır deneyimi, gerçeklik/ görünüş ayrımı ilkesi yönünden ve nesne/ algı edimi ilkesi yönünden olmak üzere iki farklı şekilde yorumlanabilir. Nesneyi önceleyen, ağır deneyimini nesnel doku hasarı süreçlerinin algılanması olarak yorumlayan algısal/temsilci teorilere göre gerçek doku hasarına bağlı olarak gelişen deneyim doğru temsil olarak kabul edilirken; doku hasarı olmayan durumlarda hissedilen ağır deneyimi yanlış temsil (ağır halüsinasyonu) olarak kabul edilir. Nesnel doku hasarı süreçleri ile öznel ağır deneyimi arasındaki uyumsuzluğu öne çıkaran adverbial teoriler algı edimini önceleyerek ağır deneyiminin nesnel süreçlere indirgenemez öznel niteliklerini vurgular.

Yukarıda anlatılanlar ışığında ağır konusundaki temel tartışmaların Realizm- İdealizm, İçselcilik- Dışsalcılık gibi felsefe alanında ana temel tartışmaların izdüşümü olarak ele alınması uygun görünmektedir. Maka-

lenin bu bölümünde bilişsel nörobilim verileri ışığında ağrı algısının bilinç deneyimi içindeki yerinin tartışılması ve empirik veriler ile gerçeklik/görünüş ayrımı argümanının tekrar ele alınması planlanmıştır.

Bilişsel bilimlerde fenomenal bilinç tartışmaları sıklıkla görsel uzamsal alan tartışmaları ile birlikte ele alınmaktadır. Gözlerimizi kapatıp dışsal uyaranları sınırlandırıp içsel algımıza yoğunlaştığımız durumlarda bile bedenimizi belirli bir uzamsallıkta algılarız. Dışsal uyaranları vücudumuzun içinde bulunduğu sürekli değişen uzamsal perspektife göre algılarız. Damassio'nun önerdiği kendilik modeline göre (Damassio, 2010, s. 139) uzamdaki bedenleşmiş bilinç deneyimi, dışsal veriler ile oluşturulan temsiller (extroception) ile içsel temsillerin (interoception) nöronal yapılar aracılığı ile birleştirilmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Bedende yaygın olarak dağılmış içsel reseptörler yolu ile alınan veriler duyuşal sinirler aracılığı ile beyin sapındaki ve beyin orta hattaki bazı temel nöroanatomi yapılarında (nükleus traktus solitarius ve parabrachial nükleus , insula , singular korteks , primer duyuşal korteksler) birleştirilir ve içsel denge- hemostazın sağlanması için düzenleyici iletiler üretilen sinyaller (PAG- periaqueductal gri cevher, cingulat, göz alanı) motor sinirler aracılığı ile vücuda geri yollanır. Beyin sapında yer alan temel işlevsel nöronal yapılar ile oluşturulan alt seviye ilk bilinç hali *protoself* (ilkkendilik) olarak tanımlanır. Bu bilinç durumunun temel vücutsal kendilik deneyimini ve içsel denge-hemostazın durumuna göre belirlenen en temel acı ve haz duygularının gerçekleştiği anatomik seviye olduğu düşünülmektedir. Bilincin ikinci seviyesi olarak kabul edilen *Coreself* (çekirdek kendilik), süreçlerinin protoselfin dışsal temsiller ile sürekli olarak karşılıklı etkileşim ile sürekli yeniden oluşturulması yoluyla ortaya çıktığı iddia edilir. Vücutsal kendilik deneyimini oluşturan protoselfin, dışsal uyarı ile etkileşerek oluşturduğu yeni durum *coreself*'i meydana getirir. Burada oluşan bilinç halinin zamansal olarak kısıtlı olduğu görülmektedir. Otobiyografik kendilik, *coreself* katmanı üstüne daha karmaşık algısal süreçlerin ve bellek mekanizmalarının eklenmesi ile oluştuğu düşünülmektedir. Anlık olarak deneyimlenen bedenli uzamın bu sayede zamansal olarak genişlediği iddia edilir. Bellek sistemleri ile verilerin depolanması ve bilişsel sistemler tarafından işlenmesi mümkün olmaktadır. Temsiller yolu ile anlık verilere göre kısıtlı olarak verilecek tepkilerden farklı olarak geçmiş deneyimlerin

tecrübesinden yararlanmanın evrimsel olarak adaptif süreçlere hizmet ettiği söylenebilir (Tablo 1).

İlk aşama: protoself Protoself, organizmanın nispeten istikrarlı yönlerinin nöral bir açıklamasıdır. Protoself'in başlıca ürünü, canlı bedenin kendilik hisleridir (ilkelduyumlar).
İkinci aşama: çekirdek kendiliği Protoself, organizma ile bir nesne arasındaki etkileşimin bir sonucu olarak değiştirildiğinde ve nesnenin verileri de değiştirildiğinde çekirdek kendiliğin bir temsili oluşturulur. Değiştirilmiş nesne ve organizma verileri geçici bir uyumlu desende birleştirilir. Organizma ile nesne arasındaki ilişki, bazıları hisler olan verilerin temsil dizisinde açıklanır.
Üçüncü aşama: otobiyografik kendilik Otobiyografik kendilik, kişinin yaşam öyküsündeki nesnelerin çekirdek kendilik temsili ürettiğinde ve bunlar daha sonra büyük ölçekli geçici bir uyumlu desende birleştirildiğinde meydana gelir.

Tablo 1.

Temel olarak bedeni de içine alan görsel uzamsal bilinç deneyimi, uzamda yer alan bedensel bilgi ile görsel yollar ile elde edilen bilgilerin beyinde parietel lob adı verilen anatomik yapıda birleştirilmesi ile oluşmaktadır. Parietal loblarında yer alan heteromodal posterior parietal korteksin somatosensoryel alandan gelen bedensel temsiller ile visüel alandan gelen görsel temsilleri birleştirmesi ile oluşmaktadır. Görsel uzamsal dikkat ağı Posterior parietal korteksin frontal göz alanı (motor dikkat yönlendirme) ve Singulat korteksin (dikkatin duygusal yönü) karşılıklı bağlantıları ile oluşmaktadır. Uzamsal dikkat ağı ile deneyimlenen dışsal nesnelere ait veriler otobiyografik kendilik seviyesindeki bellek mekanizmaları aracılığı ile depolanır. Dilsel temsil ağlarının etkinleşmesi ile deneyime ait veriler ortak yönlerine göre belirli kümeler altında toplanarak dilsel temsiller olarak kavramsallaştırılması sağlanır.

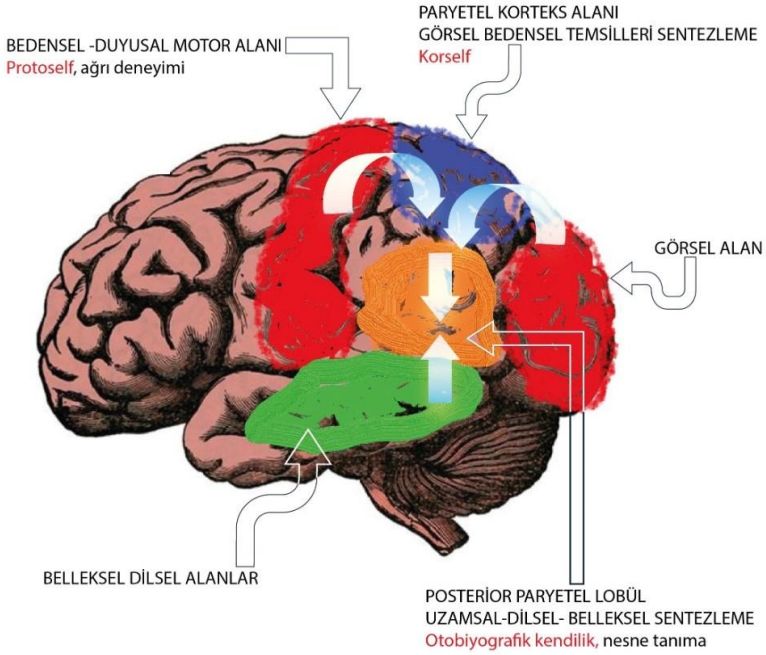

Makalemiz açısından basitleştirmeyi göze alarak çıkarsamayı umduğumuz sonuçlara göre, gerçeklik/ görünüş ayrımı argümanında kullanılan klasik görsel nesne deneyimi ve ağrı deneyimi örneklerinde, birbirinden çok farklı nöroanatomik ve fonksiyonel özellikleri olan algısal deneyim türlerinin aynı şekilde değerlendirme hatasına düşülerek kullanıldığı iddiası ileri sürülecektir.

Ağrı deneyimi en temel kendilik mekanizmalarında yer alan zorunlu fonksiyonel süreçlerin ve anatomik yapıların etkileşimi ile gerçekleşmektedir. Ağrı deneyiminin en temel bilinç seviyesi olan protoself aşamasında zorunlu olarak gerçekleştiği söylenebilir. Bilinçdışı düzeltici mekanizmaların yetersiz gelmesi durumunda hemostazın korunması amacı ile gerçek ya da potansiyel doku hasarı süreçleri daha üst bilinç seviyede bedene uzamsal olarak lokalize olan ızdırap verici ağrı deneyim olarak bilince ulaşır. Nöroanatomik olarak alt seviyede bilinçdışı düzeltici mekanizmaları aşan veriler zorunlu olarak beden uzamında deneyimlenir. Dışsal nesnelerin algılanması ise ağrı deneyiminden farklı olarak daha üst seviyelerde gerçekleşmektedir. Gözdeki retinada oluşturulan elektriksel sinyaller optik sinirler aracılığı ile oksipital kortekste primer visüel kortekse iletilir. Buradan parietal kortekse giden ve NEREDE yolu olarak bilinen ana nöronal yollar, unimodal sensoryel asosiasyon korteksten gelen lifler ile birlikte bedeni içine alan uzamsal alanının yapılandırılmasını sağlar. Primer visüel korteksten kaynaklanan ve NE yolu olarak lifler temporal kortekste dilsel /anlamsal ve belleksel işlevlerden sorumlu merkezler ile bütünleşerek görme sürecinde nesnelerin adlandırılması ve kavranmasında rol oynar (Mesulam, 2000, s. 23) Dışsal bir nesnenin bedeni içine alan uzamda algılanabilmesi süreçlerinin görsel – uzamsal- dilsel ve belleksel ağları içine alan üst seviye bilinç seviyesinde gerçekleşebileceği görülmektedir. Özetle ağrı deneyimi Damasio'nun ortaya koyduğu bilinç seviyelerine göre protoself/coreself (ilkkendilik/çekirdek kendilik) aşamalarında, dışsal nesne algılaması ise otobiyografik kendilik bilinç seviyesinde oluştuğu ileri sürülebilir. Ağrı deneyimi olarak temsil edilen süreçler yanıltamaz, öznel ve zorunludur. Gerçeklik/ görünüş argümanının konusu olan dışsal tikel nesnenin algılanması zorunlu olan alt seviye bilinç süreçlerinin üstüne inşa edilir ve dilsel ve belleksel yapılar süreçte görev alır. Üst seviye bilişsel süreçlerin geçmiş deneyim, mevcut durum ve gelecekteki beklenti-

lerine göre uzamda nesnenin algılanılması sağlanır (Damassio, 2010, s. 160). (Şekil 1)

Ağrı deneyiminin nesnesinin öznel duyum olması, görsel deneyimin içeriğinin ise objektif dışsal nesne olmasının empirik olarak temellendirilebileceği düşünülebilir. Nesne/ algı edimi ayrımı genel realizm-idealizm ayrımına ve algı felsefesi kuramlarındaki temel tartışmalara yönlendirdiği anlaşılmaktadır. Bundan farklı olarak nörobilimsel bulgular dikkate alınır- sa, bilinç deneyiminin nöronal yapılar tarafından meydana getirilen, bedeni içine alan uzamsal dikkat alanında olduğu ve bu alanın dilsel ve bellek- sel yapılar ile kavramsal ve zamansal olarak genişletildiği fikri kabul edilebilir. Fenomenal deneyimin içsel ve dışsal temsillerin çevreye adaptif duyu- sal ve motor yanıtlar oluşturmak üzere uzam içindeki bedende yer alan nöronal yapılar tarafından adaptasyona katkı sağlamak amacı ile evrimleştiği iddia edilebilir.

Sonuç

Empirik verilerden yola çıkılarak ağrı deneyiminin bedenleşmiş biliş teorileri ile diğer teorilere göre daha tutarlı olarak açıklanabileceği ileri sürülebilir. Ağrı deneyimini açıklamaya çalışan felsefi teorilerin doğallaştırma projesi kapsamında deneyimin öznel niteliksel yönünü ihmal ettiği, diğer yandan ise deneyiminin fiziksel süreçlere indirgenemeyeceği iddia edilen yönleri başat fizikselci paradigmaya zorluklar çıkardığı görülmektedir. Fenomenal deneyimin içsel ve dışsal temsillerin çevreye adaptif duyuşsal ve motor yanıtlar oluşturmak üzere uzam içindeki bedende yer alan nöronal yapılar tarafından adaptasyona katkı sağlamak amacı ile evrimleşen temel bir süreç olduğunun iddia edilmesinin teorisinin hem felsefi problemlere daha dirençli olmasını sağlayabileceği hem de empirik verileri kullanması bakımından hakim bilimsel paradigmaya daha uyumlu olabileceği düşünülebilir.

Kaynaklar

- Aydede, M. (2002). Is Introspection Inferential? In Gertler Brie (Ed.), *Privileged Access: Philosophical Accounts of Self-Knowledge*. Ashgate Publishing (Epistemology and Mind Series).
- Aydede, M. (2005). Introduction: A critical and quasi-historical essay on theories of pain. In Aydede M (Ed.), *Pain: New Essays on its Nature and the Methodology of its Study* (pp. 1-58). A Bradford Book The MIT Press.
- Aydede, M. (2009). Is feeling pain the perception of something? *Journal of Philosophy*, 106(10), 531-567.
- Aydede, M. (2017). Pain: Perception or Introspection? . In J. Corns (Ed.), *The Routledge Handbook of Philosophy of Pain* (pp. 221-232). Routledge.
- Aydede, M. (2019a). Is the Experience of Pain Transparent? Introspecting phenomenal Qualities. *Synthese*, 196(2), 677-708.
- Aydede, M. (2019b). "Pain", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. (Spring 2019 Edition), Edward N. Zalta (Ed.), URL = <<https://Plato.Stanford.Edu/Archives/Spr2019/Entries/Pain/>>.

- Aydede, M., & Guzeldere, G. (2005). Cognitive Architecture, Concepts, and Introspection: An Information-Theoretic Solution to the Problem of Phenomenal Consciousness. *Nous*, 39(2), 197–255.
- Bain, D. (2013). What Makes Pains Unpleasant? . *Philosophical Studies*, 166, 69–89.
- Block, N. (2005). Bobily Sensations as an Obstacle for Representationalism. In M. Aydede (Ed.), *Pain: New Essays on its Nature and the Methodology of its Study* (pp. 137–142). A Bradford Book The MIT Press.
- Bradley, A. (2021). The Paradox of Pain. *Philosophical Quarterly* , 71(4).
- Byrne, A. (2001). Intentionalism Defended. *Philosophical Review*, 110(2), 199–240.
- Chalmers, D. (2004). The Representational Character of Experience. In B. Leiter (Ed.), *The future for philosophy* (pp. 153–181). Oxford University Press.
- Crane, T. (2006). Is there a Perceptual Relation? In T. S. Gendler & J. Hawthorne (Eds.), *Perceptual Experience* (pp. 126–146). Oxford University Press.
- Damassio, A. (2010). *Self Comes to Mind*. Pantheon Books, Newyork.
- Dretske, F. (1981). *Knowledge and the Flow of Information*. MA: MIT Press.
- Dretske, F. (1995). *Naturalizing the Mind*. MIT Press.
- Fish, W. (2021). *Philosophy of Perception :A Contemporary Introduction* (Second Edition). Routledge: Taylor&Francis Group Newyork.
- Hatipoğlu, S. E. (2022). Bilinçsizce Bilinçli olmak. *Beytulhikme an International Journal of Philosophy*, 12(4), 1023–1039.
- Klein, C. (2007). An Imperative Theory of Pain. *Journal of Philosophy*, 104(10), 517–532.
- Kulvicki, J. (2005). Perceptual content, information, and the primary/secondary quality distinction. *Philosophical Studies*, 122, 103–131.
- Lycan, W. (1996). *Consciousness and Experience*. MIT Press.
- Mendelovici, A. (2018). *The Phenomenal Basis of Intentionality*. Oxford University Press.

- Mesulam, M.M. (2000). *Principles of Behavioral and Cognitive Neurology*. Oxford University Press.
- Milikan, R. (1984). *Language, Thought and Other Biological Categories*. MA:MIT Press.
- Nagel, T. (1974). What's like to be a bat? . *The Philosophical Review*, 83(4), 435-450.
- Park, T. (2017). Pain, Perception and Apperent- Reality Distinction. *Philosophical Analysis* , 38, 205-237.
- Pautz, A. (2021). *Perception*. Routledge.
- Rosenthal, D. (1990). A Theory of Consciousness. In N. Block, O. Flanagan, & G. Güzeldere (Eds.), *The Nature of Consciousness* (pp. 773-788). MA: MIT Press.
- Searle, J. (1983). *Intentionality An Assay in the Phiolosophy of Mind*. Cambridge University Press.
- Siegel, S. (2005). Do Experiences have Contents? In B. Nanay (Ed.), *Perceiving the World* (pp. 333-368). Oxford University Press.
- Stoljar, D. (2004). The argument from Diaphanousness. *Canadian Journal of Philosophy*, 30, 341-390.
- Tye, M. (1995). *Ten Problems of Consciousness*. MIT Press.
- Tye, M. (2000). *Consciousness, Color and Content*. MA: MIT Press.

Öz: Zihin felsefesindeki güçlü temsilci kuramlara göre, bilinç durumlarının fenomenal yönü, temsil içeriklerine tam olarak indirgenerek açıklanabilir olduğu kabul edilmektedir. Özellikle ağrı gibi nesnesi tam olarak belirlenemeyen algı deneyimleri, güçlü temsilci teorilere karşı argümanların geliştirilmesinde sıkça kullanılmaktadır. Güçlü temsilci teorilere göre, bilincin fenomenal özellikleri temsil içeriklerine indirgenir ve temsil içerikleri izlenme teorileri aracılığıyla dışsal fiziksel süreçlerle bağlantı kurularak fizikalist kuramlara uygun bir şekilde açıklanır. Bu makalede, ağrı deneyimi özelinde vücutsal duyuların şeffaflık argümanı temelinde güçlü temsilci teorilere çıkardığı zorluklar ele alınacaktır. Ağrı deneyiminin özgünlüğünü vurgulamak için öne sürülen gerçeklik/görünüş ayrımı argümanının, nesne/algı/edim ayrımının örtük bir kabulüne dayandığı öne sürülecek ve makalenin sonunda bilişsel bilimlerin deneysel verileri ile ağrı deneyimi özelinde gerçeklik/görünüş ayrımı argümanının sağlam bir temele dayanamayacağı savunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ağrı deneyimi, güçlü temsilcilik, şeffaflık argümanı.

